

A debreceni fotóművészet keresztmetszete

Máthé András (szerk.): 80 éves a Debreceni Fotóklub

Debreceni Fotóklub Közhasznú Egyesület, Debrecen, 2011, 120 oldal

Noha az első hivatalos, a fotográfia ügyét a művészi kifejezésen keresztül is társadalmi (eszmei) kohéziós erőként tekintő szervezet, a *Debreceni Fotóklub* csak 1931 februárjában alakult meg – a kereskedő Aszmann Ferenc irányításával –, a fotózás és a fotográfia (mint tárgy és „mutatvány”) szeretete nemcsak a következő, hanem a megelőző nyolc évtizedben is jellemezte a várost.

A debreceni fényképezés kezdeteiről is olvashatunk abban a reprezentatív albumban, melyet a ma is működő *Debreceni Fotóklub* megalakulásának 80. évfordulójára adott ki a Debreceni Fotóklub Közhasznú Egyesület, Máthé András fotóművész szerkesztésében.¹⁵⁴

A fiatalon elhunyt, a kísérleti fotózással és a fotótörténettel egyaránt foglalkozó Vadász György (1953–1985) jegyezte föl 1985-ben azokat az adatokat, melyek már az 1850-es évektől kezdve mozgalmas fényképészeti közéletet sejtettek. A „viszontlátott arcmás varázsa” a vándorfényképészek bodegáiba vonzotta a közönséget, és már 1864-ben kialakították az első műtermet (a Gondi és Egey cég egészen 1923-ig működött). Az 1880-as évek közepétől megélénkült a debreceni piac, elterjedtek a modern eljárások, a debreceni fényképészek a nemzetközi mezőnyben is sikerrel szerepeltek (Papp Albert 1891-ben aranyérmet nyert a temesvári nemzetközi kiállításon). A Bika Szállóban tartották 1892-ben a sztereófénykép (fotóplasztikum) bemutatóját, a nagyerdőn dioráma működött, a Polgári Körben 15–20 amatőr fényképezést tartottak nyilván, s az amatőrmozgalmat a millenniumi láz lelkesítette.

1896-ban Amatőr Egylet alakult, majd Bodzó Sámuel rendőrfőkapitány hamarosan létrehozta az első fényképes bűnügyi nyilvántartót Debrecenben. Haranghy György banktisztviselő 1902–10 között szinte minden nemzetközi hazai pályázatot megnyert, Ruzicska Gyulával 1904-ben amatőr műtermet ho-

¹⁵⁴ A *Mediárium* jelen számát a *Debreceni Fotóklub* egykori és mai tagjainak munkáiból válogatott fotográfiák illusztrálják. Külön köszönetünket fejezzük ki Máthé András fotóművésznak, a fotóklub vezetőjének, illetve az alkotóknak, hogy hozzájárultak (egy kép – Varga József 2011. évi pályázati 2. díjas *Csendélet* című kompozíciója – kivételével) az ünnepi albumban is megjelent alkotások közléséhez.

zott létre, szaklapot indítottak (*Amatőr útmutató* – a lap, megszűnése után, *Műkedvelő fényképező* címmel indult újra). Az aranykort Vásáry István polgármester és helyettese, Zöld József készítette elő, akik maguk is jeles amatőrök lévén, vándordíjat alapítottak, okkal remélve azt, hogy Debrecen lesz a vidéki fotóélet centruma.

A *Debreceni Fotóklub* megalakulása után két évvel indította el a *Fotóamatőr* című művészeti folyóiratot, a fotóklub tagjai egyre-másra nyerték a hazai és nemzetközi fényképezési pályázatokat, illetve Debrecen is több, világszínvonalú kiállítás házigazdája volt. Az 1938-as fotókiállítást 15 ezer látogató tekintette meg a Déri Múzeumban, s a fotóklub akkori tagjai összesen mintegy fél-száz különböző kiállításon jelenítették meg Debrecen fotókultúráját. 1939-ben a *II. Nemzetközi Művészi Fényképképző* szervezték meg Debrecenben; a következő esztendőben a *Négy nemzet* kiállítás innen vándorolt körbe az országban; a klub tízéves jubileumi kiállításán, 1941-ben több mint 200 debreceni fotográfus állított ki (külön szekcióban kaptak helyet a kezdők, az amatőrök, a szakfényképészek és a művészi fotográfusok).

Vadász Györgynek a második világháború utáni helyzetet jellemző kritikája szerint „sem a művészi szemlélet, sem a társadalmi elvárások nem tették lehetővé az önálló alkotói egyéniségek kibontakozását. Az országépítés feladatai közepette a munkát dicsőítő heuréka jelentette az egyedüli fotótémát.” Minőségi változást csak az 1958-ban – Pethő Bertalan fotóművésszel az élen – újra-indított fotóklub, illetve a *Műhely '67* című kiállítás létrejötte ígérhetett. Az experimentális fotográfia ennek köszönhetően honosodott meg a városban, és a következő fotógenerációk számára is útmutatással szolgált.

Szabó Antónia képző- és fotóművész is azzal a gondolattal vezeti be a hetvenes évekre vonatkozó helyzetelemzését, hogy nemcsak a debreceni, hanem az egész magyarországi fotótörténelem a *Műhely '67* kiállítással indult újra. Felidézi az egyik szervező és kiállító, Horváth István szavait, aki szerint a hatvanas években felnőtt fiatal művészgeneráció egyértelműen szakítani akart az „akadémista” szemléletmóddal, és ezt a törekvést nemcsak a kísérleti műfajok iránti vonzalom jelezte, hanem a társadalomábrázoló témák, a dokumentatív jellegű szociofotók készítése is.

Szabó Antónia azonban arra is figyelmeztet, hogy a Kossuth Lajos Tudományegyetemen megrendezett *Műhely '67* nem számított elszigetelt jelenségnek, a „látás és láttatás kultúrája” új értékpreferenciákat kívánt, melynek egyik reprezentatív kerete lehetett a fotómontázs.

A fotómontázsok „lírai abszurdításán” egyrészt a filmes gondolkodás süttött át (mint a későbbi operatőr, Bodnár S. Imre esetében), másrészt a képzőművészeti határok tárulkoztak ki a szürrealista, De Chirico és Magritte metafizikus megfogalmazásait alapul vevő kifejezés felé (Szabó Antóniánál). S ez a szemlélet azért is érvényesülhetett erőteljesebben – Debrecenből sugározva szét jelzőfényeit, a *Szegedi Szalonon* keresztül, az egész országra –, mert Horváth 1975-ben létrehozta a *Debreceni Fiatal Fotósok Stúdióját*.

A stúdió működése szerencsésen esett egybe a Pap Gábor művészettörténész által éppen ekkor indított *Képzőművészeti és Esztétikai Szabadegyetem* kurzusaival, minek köszönhetően a metafizikaiba beépülhetett a szerves szemlélet is. (Ebben az időszakban ez a látásmód egyértelmű közéleti állásfoglalásnak is minősült, hiszen a tradíció egyetemes – s bizonyos értelemben transzcendens – kontextusba illesztésével a nemzeti jelleg fölerősödött.)

A Máthé András által szerkesztett album szöveges történeti vezetőjében az 1986–2007 közötti időszakot Vencsellei István és Andics Árpád fotóművészek mutatják be. Vencsellei Vadász György halála után, 1986-ban vette át a klub vezetését, mikor is megindult a kapcsolat a debreceni és a nagyváradi fotóműhelyek (például *Tavirózsa Fotóklub*) között, s az óta is rendszeresek a szimultán és cserekiállítások, illetve a közös szervezésű nemzetközi szemlék.

Andics Árpád arra figyelmeztet, hogy a stúdió megszűnése után az avantgárdos lendület is – szükségszerűen – alábbhagyott, ugyanakkor a Seres Géza orvos-fotóművész vezetésével megalakult Debreceni Új Fotóműhely megszította a debreceni fotósokat. Ez a „megosztás” azonban több tekintetben gazdagította is a kortárs debreceni fotográfiát – miként a Máthé András által 1993 és 2003 között vezetett, máig egyetlen magán fotógalériája, a Multi Fotó Galéria, például az ország távolabbi pontjairól meghívott vendégalkotók meghívásával, szintén új ösztönzéseket kínált. Egyebek mellett az új fotóműhelyben folytatott kísérletek is hozzájárultak ahhoz, hogy a digitális technika térhódításával hadakozva, ismét előtérbe kerül a klasszikus montázs, és mind nagyobb szerepet kap az archaikus fotográfia (például a lyukkamerás megoldások).

A *Debreceni Fotóklubot* 2007 óta vezeti Máthé András, akinek nemcsak azzal kellett szembenéznie, hogy megosztott lett a debreceni fotóélet, sokan kirekesztettnek érezték magukat, hanem a fizikai „hontalansággal” is. A klub korábban a régi Kölcsey Ferenc Megyei Művelődési Központban működött, annak lebontása után az új központban nem kapott helyet, de a Méliusz Központban igen. A mára majd’ félszáz igazolt tagot számláló klub egyesületté alakult (melynek

oka elsősorban a pályázati lehetőségekhez való nagyobb hozzáférés volt), és 2012-től megint új helyre költözött (az Ifjúsági Házban kaptak klubhelyiséget).

Érdekes feladat végigtekinteni a debreceni fotográfiában – írja Máthé András a jubileumi albumban –, hogy ki milyen alkotói utat, irányvonalat követett, vagy követ napjainkban. A debreceni fotográfiára mindig is jellemző volt a sokszínűség. „Foglalkozására nézve tanár, orvos, jogász, fotó, nyugdíjas, munkanélküli, órásmester, számítástechnikai szakember, környezetvédő, kulturális programszervező, autószerelő, agrármérnök, professzor található az alkotók között. Megélhetésként vagy passzióból, de mindannyian szenvedélyesen fotóznak.” S akár régen, amikor a műtermekben dolgozó idősebb mesterek (például Szipál, Hapák, Ruzicska) mellett virágzott a klasszikus amatőr fotográfia is, máig jelen vannak az újító szándékok és tendenciák (melyek a *Műhely '67* tényleges és szimbolikus hatásából építkeznek).

A 120 oldalas album természetesen nem elsősorban fotótörténeti elemzéseket közreadó tanulmánykötet, hanem az alkotók bemutatása (életrajzi adatok és képek) révén teszi lehetővé a kronologikus keretben láthatóvá váló szellemi és művészi tendenciák alakulásának követését. A korábbi klubtagok felkutatása meglehetősen nehézséget okozott, mert alig maradtak fenn személyes adatok és elérhetőségek, ám a kiállítási katalógusok és archívumok, a gyűjtemények és levéltári anyagok (nemkülönbén a személyes kapcsolatok) ebben segítséget kínáltak. Így sikerült összesen 93 alkotó (legalább lexikon-szócikk szerű) portróját megidézni a kötetben, mely a debreceni fotográfia nyolc évtizedének keresztmetszetét ugyanúgy megrajzolja, mint ahogy föllebegteti előttünk a város „lelkiségét” is a képeken keresztül.

Mert a fotográfia nem elsősorban tárgy, hanem – mivel elsődleges „anyaga” a fény – egy olyan, láthatóvá formált Mítosz, melyet önnön múlandóságunk legyőzésének illúziójával teremtünk meg. Egy mítoszban pedig egy közösség sokkal inkább újrakonstruálja magát, mintsem megőrökíti a történelmét. S noha valóban színes és változatos az a kép, melyet az egykori és mai fotóklubos alkotók műveiből rakunk össze, leginkább meggyőzők azok a törekvések lesznek, melyek túllépnek az Időn, és megfoghatatlanná teszik a Teret.

VITÉZ FERENC